

Antonie Ieromonahul

FILE DE PATERIC

din împărăția monahilor,
Sfântul Munte Athos

Cuvioși Părinți athoniți ai veacului al XIX-lea

Traducere din limba greacă
Protosinghel Teofan Munteanu

editura
Σοφία

București

*„Cine ne va despărți pe noi
de iubirea lui Hristos?
Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana,
sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte,
sau primejdia, sau sabia?
(...) în toate acestea suntem mai mult decât biruitori,
prin Acela Care ne-a iubit.”
(Romani 8, 35, 37)*

PROLOG

Este dincolo de orice îndoială că Sfântul Munte, acest „laborator” al sfințeniei, a făcut să înflorească pe multe sale coaste, asemeni unor crini pustnicești, mult mai mulți cuvioși Părinți și asceți decât cunoaștem noi. Dar, dată fiind înclinarea firească a nevoitorilor celor smerit-cugetători de a-și ascunde sfințenia vieții, devine lesne de înțeles pentru ce, în cele aproape 11 veacuri de viață organizată în Sfântul Munte, sunt cunoscuți doar vreo 350 de sfinți.

Îndelunga experiență a viețuirii monahicești din acest loc cu nume sfânt a dovedit de multe ori că există monahi cu mari harisme și experiențe tainice ale Duhului care doresc să rămână tăinuți. Mulți chiar, nesocotindu-și harismele ceva deosebit, se văd pe ei înșiși ca nimic și alungă de la ei orice gând care le-ar putea spune că au vreo virtute.

Acesta și este, de fapt, semnul de recunoaștere al unei predanii ascetice ortodoxe adevărate. „A trăi ascuns” este necesar pentru că, îndată ce apar primele roade în sufletul care se nevoiește în chip plăcut lui Dumnezeu, aceasta devine o dublă cheie de siguranță, nu numai ca să țină sub pază harismele Domnului, ci și ca să pregătească terenul pentru adăugarea harului de la Cel Ce caută spre cel ce se cutremură de cuvintele Sale. Astfel, omul trăiește zi de zi cuvântul Domnului: „Cel ce este credincios în foarte puțin, și în mult este credincios” (Lc. 16, 10), și sub această părută neluare în seamă se ascunde o comoară de harisme dăruite din cer.

Viețile prezentate aici, dincolo de mult folositorul și didacticul lor caracter, precum și de legătura directă a celor ce le-au adunat cu asceții descriși, au să ne sublinieze date foarte importante pentru înțelegerea tezaurului lăuntric al bătrânului Athos, care asemeni unui finic se înnoiește și înflorește.

Impresia că Sfântul Munte a fost stadion al viețuirii isihaste numai în secolul al XIV-lea, în vremea marilor conflicte, dar și a temeinicirii oficiale dogmatice a isihasmului întru Hristos, se pierde tot mai mult. Aceasta pentru că, deși condițiile istorice ale primei jumătăți a secolului al XIX-lea au fost mai mult decât tragice pentru Athos, liniștea sa de veacuri a fost întreruptă doar puțin timp. Iubitorii de pustie, monahii, cei ce își au cetățenia în ceruri, cei ce au fost răniți de dulcea săgeată a liniștii și au pribegit din loc în loc prin munți și în peșteri, au păzit și transmis urmașilor predania aghiorită isihastă nestinsă.

Părinții asceți prezentați în această carte au depășit gândul descendenței dintr-un neam păcătos, trăind adânc experiența unică a Bisericii lui Hristos ca Trup al

Său și au creat un neam nou, pe acela al creștinilor, care se luptă numai cu vrăjmașii cei din gândurile și sufletul omului.

Nu este cu puțință ca cititorul să nu fie mișcat de toate cele ce-i vor fi descoperite despre marea tulburare pe care a adus-o în „Muntele liniștii” intervenția turcilor, după ce aghioriții au luat parte la revoluția grecească din 1821. Nu putem socoti exact și nici nu ne putem închipui măcar mărimea distrugerilor pe care le-a suferit Sfântul Munte și birul plătit pentru neizbândita eliberare a monahilor – în sânge, odoare, clădiri și multe altele –, singure numai lui Dumnezeu fiindu-I cunoscute.

Ne uimește și ne mișcă profund faptul că, în aceste condiții, calea sfințirii nu a dispărut de pe fața acestui stadion al nevoinței în Hristos.

Asceții săraci s-au arătat vrednici continuatori ai Părinților lor și ne-au lăsat și nouă – vie, trăită – predania athonită monahală veche de multe veacuri.

Cu aceste puține cuvinte de introducere, salutăm cu entuziasm prezenta descriere a vieților asceților athoniți din veacul trecut – cel atât de chinuit, dar atât de important pentru viața și istoria aghiorită.

Pomenim cu recunoștință, în rugăciune, pe fericitul Ieromonah (ruso-danez) Antonie, care cu multă râvnă a adunat din diferite izvoare viețile Părinților și, încă în viață fiind, a dat cu bucurie binecuvântarea de a se traduce și de a circula în grecește lucrarea sa.

Evlavioasei doamne Agoritsa Tripa-Tomasovici cu căldură îi mulțumim pentru traducerea textului, a cărui formă finală este rodul străduinței fraților sfinte noastre chinovii. Cunoaștem multe și deosebitele greutăți ale acestor strădanii.

Rugăciunile asceților prezentați aici să o însoțească pe dânsa și pe toți evlavioșii cititori, spre zidire sufletească și, pe cât este cu puțință, spre imitarea celor întru Hristos isprăvi ascetice ale lor.

15 august 1994, Praznicul Adormirii Maicii Domnului

Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonopetra,
Arhimandritul Emilianos

INTRODUCERE

De istoria Sfântului Munte se poate apropia cineva în două moduri: pe de o parte, prin studiul evenimentelor exterioare, punând în valoare bogata bibliografie aghioritică în limba greacă și în alte limbi, precum și inepuizabilele izvoare istorice, iar, pe de altă parte, prin adâncirea în istoria duhovnicească, care nu rămâne numai la situațiile trecătoare și la dezastrele și schimbările neîncetate care se întâmplă în planul omenesc, ci pătrunde în scopul lor mai îndepărtat; distinge Pronia dumnezeiască ce le ține pe toate, care însuflă și păstrează profunde legături duhovnicești ale cuvioșilor Stareți cu fiii duhovnicești și urmașii acestora, astfel încât în toate vremurile să se adeverească prorocescul cuvânt: „Ei vor fi un neam binecuvântat de Domnul și împreună cu ei și odraslele lor” (Is. 65, 23) și „Toți cei ce îi vor vedea vor da mărturie că ei sunt un neam binecuvântat de Domnul” (Is. 61, 9-10).

Această carte conține o îmbinare de evenimente istorice și duhovnicești și constituie un izvor însemnat pentru istoria Sfântului Munte din veacul al XIX-lea. Cititorul va descoperi că, în ciuda marilor nenorociri istorice și, îndeosebi, a ocupării Muntelui de către trupele turcești îndată după izbucnirea revoluției de la 1821, n-au încetat să existe luminoase chipuri de sfințenie, înțelepciune și viețuire evanghelică, care au făcut din veacul al XIX-lea o epocă de aur pentru Grădina Maicii Domnului.

1. Cadrul istoric

Turcii cotorpitori, în cea mai mare parte, au respectat vechile prerogative ale acestui loc cu nume sfânt, însă l-au folosit ca inepuizabil izvor de venituri pentru aprovizionarea armatei turcești.

În veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, presiunile pentru impozite creșteau continuu, iar mănăstirile au supraviețuit în cele din urmă prin dărnicia popoarelor creștine, în chip deosebit a domnitorilor Țărilor Române. În acest timp, mănăstirile aghiorite au dobândit multe proprietăți, dar foloseau veniturile lor pentru plata birurilor. Dincolo de toate acestea, în fiecare an datoriile creșteau, iar monahii erau obligați să iasă mereu în afara Sfântului Munte pentru colecte și probleme administrative, fapt care avea în mod sigur influențe negative asupra vieții lor duhovnicești. Presiunile economice în continuă creștere și surparea generală a moravurilor creștine explică lipsa oamenilor de valoare în această epocă și imposibilitatea funcționării canonice a marilor mănăstiri.

Situația aceasta a avut ca urmare dispariția rânduiei chinoviale sub conducerea unui egumen și practicarea generală a idioritmiei. Acest mod de viață, care era firesc pentru pustnici și viețuitorii de la chilii, s-a impus și în mănăstiri ca adaptare – de nevoie – la greutățile timpurilor. Idioritmia Mănăstirilor Marea Lavră, Iviron și Vatopedi s-a generalizat treptat la toate mănăstirile în veacul al XVII-lea, având ca urmare firească slăbirea îndatoririlor monahale.

Creșterii datoriilor i-a urmat decăderea duhovnicească a mănăstirilor, astfel încât monahii – ce veneau în Sfântul Munte cu căutări dumnezeiești și chemări tainice – preferau să se stabilească la una dintre cele aproape o mie de chilii răspândite în tot Muntele sau în partea de sud a peninsulei, numită și Pustie.

De la sfârșitul secolului al XVII-lea și pe toată durata secolului al XVIII-lea se observă tendința ca monahii chilioți să se adune în grupuri de locuințe – cu o biserică în centru –, care au primit numele de *schit*, pentru a se accentua legătura cu vechea formă de viețuire a monahilor Egiptului.

Primul schit organizat a fost cel al Sfintei Ana, cu biserica construită de Patriarhul Dionisie al IV-lea (1680), care într-o scurtă perioadă de timp a numărat în jur de 60 de chilii și avea o puternică viață de nevoiță și rugăciune. Către mijlocul veacului al XVIII-lea s-au organizat, de asemenea, Schiturile Prodromu al Mănăstirii Iviron (1734), Kavsoakalyvia (1745), Schitul Sfântului Dimitrie din regiunea Vatopedi (1755), precum și Nea Skiti, dependent de Mănăstirea Sfântul Pavel (1757).

În această perioadă, schiturile și chiliile pustiei n-au oferit numai condiții ascetice prielnice, ci au constituit și focare de pregătire a multor noi mucenici. În veacul al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea, aproximativ 30 de noi mucenici – în cea mai mare parte tineri ca vârstă – și-au pregătit acolo „moartea cea pentru Hristos” prin lupte ascetice peste măsură, sub călăuzirea duhovnicilor încercați. Veniți în Sfântul Munte pentru a găsi un loc de pocăință, în curând inima li se înflăcăra de focul dragostei dumnezeiești, și nevoița hrănea înăuntrul lor nestinsa râvnă pentru muceniecie. Exemplul viu al râvnei și al hotărârii acestor eroi ai credinței nu putea decât să influențeze profund – pe cei ce se nevoiau împreună cu dânsii, dar și, în general, pe tot Sfântul Munte –, cultivând un mod de gândire mucenicească și o chemare la luptele ascetice.

2. Două chipuri profetice: Cuvioșii Paisie Velickovski și Nicodim Aghioritul

Un rol important pentru reînnoirea duhovnicească din veacul al XVIII-lea l-au jucat, de asemenea, editarea și studiul scrierilor patristice, în special ale celor despre nevoiță și trezvie. Două mari personalități exprimă această mișcare filocalică: Cuviosul Paisie Velickovski (1722-1794) și Sfântul Nicodim Aghioritul (1749-1804).

Cuviosul Paisie, după câțiva ani de viață ascetică în schiturile din România, tânăr încă, a ajuns în 1746 în Athos, dar n-a găsit nici un Părinte duhovnicesc după dorința sa, nici cunoștințe dezvoltate ale scrierilor patristice la monahii pe care i-a întâlnit, deși atunci în Munte trăiau asceți străluciți, precum Cuviosul Acachie Kavsokalyvitul († 1740). Același lucru i s-a întâmplat și Cuviosului Nicodim mai târziu, nevoind nici el să se amestece cu viața tulburată și plină de griji a chinovilor. Pentru aceasta, s-a stabilit la Kapsala, într-o colibă ce ținea de Mănăstirea Pantocrator și, trăind în cea mai mare sărăcie, s-a predat luptei rugăciunii minții. Lipsa călăuzitorului duhovnicesc l-a îndemnat pe Cuviosul Paisie să caute cu râvnă fierbinte scrierile Părinților, care erau traduse în slavonă sporadic și cu greșeli.

Viața ascetică și cultivarea rugăciunii minții de către Paisie Velickovski au devenit cunoscute, și în curând au venit către el foarte mulți monahi, români și ruși, cerându-i să-i învețe „meșteșugul meșteșugurilor și știința științelor”. Fără voia lui, s-a creat astfel o frățime care s-a stabilit în Chilia Sfântului Proroc Ilie. În 1764 aceasta s-a transformat în schit, unde trăiau români și ruși după rânduiala chinoviei. Slujbele se săvârșeau, pe rând, în cele două limbi și o importanță deosebită se acorda rugăciunii minții și studiului textelor despre trezvie. Bătrânul Paisie învățase limba greacă și depunea uriașe stăruințe pentru găsirea și copierea textelor patristice din manuscrisele ce erau neluate în seamă și necunoscute de cei mai mulți monahi.

Când obștea Părintelui Paisie a ajuns să numere în jur de 50 de monahi, au fost nevoiți să părăsească Sfântul Munte și să-și afle refugiul la început în Țara Românească, apoi la Dragomirna și, în cele din urmă, la Mănăstirile Secu și Neamț în Moldova. Către sfârșitul vieții Starețului, frățimea ajunsese la 1000 de monahi. Tot timpul său liber Cuviosul Paisie și-l cheltuia pentru traducerea scrierilor Părinților pe care, de asemenea, le tâlcuia fraților. Cărțile care au fost pregătite și s-au editat de el însuși sau de ucenicii săi la Neamț constituie un mare prinos adus literaturii patristice slave și au devenit punctul de plecare al marii deșteptări a monahismului slav din secolul al XIX-lea.

Câțiva ani mai târziu (1776), când a intrat în Mănăstirea Cuviosului Dionisie, Sfântul Nicodim – plin de râvnă de a urma aceeași cale ascetică – a auzit despre marele Stareț Paisie care învăța meșteșugul rugăciunii minții la toată mulțimea monahilor din Moldova, și s-a străduit să-l întâlnească. Gândul său era să rămână lângă el și să ucenicească, la învățătorul, rugăciunii minții. O furtună însă a aruncat vaporul cu care călătorea în insula Thasos, și tânărul ascet, ascultător semnelor Profeției dumnezeiești, s-a hotărât să se întoarcă în Sfântul Munte. Astfel, s-a stabilit în regiunea Kapsalei, și acolo, timp de mai mulți ani, s-a ocupat cu studiul scrierilor patristice și cu rugăciunea minții, având ca rezultat tipărirea unui impresionant șir de cărți – o întreagă bibliotecă bisericească – ce rămân până astăzi temelie cultivării modului de gândire ortodox, a cărui culme este lucrarea minții întru trezvie.

Munca paralelă a Cuvioșilor Paisie și Nicodim din această întunecată epocă poate fi socotită ca un mesaj profetic și rădăcină a rodirii generațiilor care le-au urmat.

3. Colivazii

Conflictul celor numiți colivazi, care din 1754 a tulburat viața Sfântului Munte – din cauza parastaselor care, din nevoi practice, se săvârșeau duminica în loc de sâmbătă de către monahii de la Sfânta Ana – a jucat, de asemenea, un rol important în istoria duhovnicească a veacului următor. Dincolo de problema, destul de neimportantă, a parastaselor, se înfruntau două tendințe: una care dorea adaptarea instituțiilor tradiției bisericești la nevoile vieții contemporane și era însoțită cu idioritmia vieții monahale, cu toate urmările ei; cealaltă, a colivazilor, având ca în-tâi-stătători pe Neofit Kavsoalyvitul († 1784), director al Athoniadei, pe Atanasie Parios († 1813), pe Sfântul Macarie Notaras († 1805), Episcop al Corintului, și pe Cuviosul Nicodim Aghioritul, lua apărarea respectării și întoarcerii către predaniile patristice și era legată de împărtășirea deasă și de rugăciunea minții.

După izgonirea celor mai activi colivazi din Munte, mesajul lor s-a răspândit, în principal, în insulele Egee (în special în Skiathos, Hios și Paros), la mănăstiri care au devenit focare ale vieții duhovnicești, ale căror influențe binefăcătoare se întind până astăzi. În Athos a încetat conflictul despre parastase și multor monahi le-a rămas duhul binefăcător pe care l-au cultivat colivazii – al întoarcerii la viețuirea vechilor Părinți isihăști.

4. Marea distrugere a Sfântului Munte

Zorii veacului al XIX-lea au găsit Sfântul Munte într-o situație prielnică viețuirii duhovnicești, unică, după perioada care a urmat cuceririi Constantinopolului de către turci. Mănăstirile se reconstruiau și se întăreau din punct de vedere economic. Unele mănăstiri, dintre cele idioritmice, reveneau la viața de obște. Circulau cărți duhovnicești, precum *Filocalia*, *Everghetinosul*, *Scara* Sfântului Ioan Sinaitul, lucrările Avvei Isaac Sirul și ale Sfântului Simeon Noul Teolog, care hrăneau râvna monahilor pentru muceniecie și lupte ascetice. Toate acestea pregătiseră terenul pentru o bogată înflorire duhovnicească în Grădina Maicii Domnului. Această perioadă aducătoare de nădejde, însă, a fost întreruptă brusc, din cauza urmărilor funeste pe care le-a avut sprijinirea de către aghioriți a răscoalei din Halkidiki, în 1821.

După înfrângerea și împotrivirea răsculaților, aghioriții au fost nevoiți să predea acest loc sfânt turcilor; armata a intrat în Sfântul Munte și s-a dat la silnicii

și distrugeri. Atunci, cei mai mulți dintre monahi au izbutit să plece cu odoarele cele mai prețioase, iar cei ce au rămas – la început cam 1000, iar mai târziu în jur de 500 – au suferit cele mai cumplite chinuri din partea soldaților turci care au ocupat mănăstirile pustii, au transformat bisericile în grajduri și au profanat tot ce mai rămăsese din sfintele odoare.

Scopul de început al pașei Mehmed Emin Abdulah era să facă să dispară toți monahii, dar, după intervenția sultanului, a fost asigurată viața Părinților, cu condiția să muncească pentru întreținerea celor 3000 de soldați care s-au stabilit în Munte. Biografiile unor Părinți din prezenta carte dau amănunte despre greutățile de nedescris pe care le-au avut de înfruntat monahii.

Turcii i-au robit pe Stareții chiliilor din pustie și i-au închis în turnul de la Marea Lavră, într-o stare jalnică. Monahii erau nevoiți să slujească soldaților ca robi, iar sărăcia a ajuns la un asemenea grad, încât în lipsa făinii măcinau castane, le frământau cu ierburi și pregăteau o pâine cu care numai cel infometat se putea hrăni. Chinurile lor nu erau provocate numai de soldații turci, ci au suferit nenumărate primejdii și de la tâlhari și pirați care veneau pentru jaf în Athos.

După izbucnirea răscoalei din Halkidiki, mulți țărani, cu femeile și copiii, au intrat în Sfântul Munte pentru a se salva. Când s-au întors în satele lor, le-au găsit jefuite, așa încât s-au făcut tâlhari, întorși în primul rând împotriva aghioriților care mai înainte le oferiseră adăpost. Pentru Părinții din pustie situația era cu mult mai dureroasă, deoarece nicăieri nu se putea trăi în siguranță și nici dobândi liniștea râvnită. În fiecare clipă era posibil să năvălească tâlharii și să-i lovească fără milă pentru a le cere bani, pe care, de bună seamă, nu-i aveau.

După opt ani de martiriu, armata a plecat, în sfârșit, în Duminica Tomii din anul 1830, lăsând Sfântul Munte într-o stare mai rea ca niciodată în istoria sa de veacuri. Această zi, care continuă să fie cinstită la mănăstiri până în ziua de astăzi, a deschis o perioadă de adevărată refacere. În anii următori au revenit în Sfântul Munte monahii plecați – câți mai rămăseseră după peripețiile prin care trecuseră – și, din cenușa mănăstirilor și a chiliilor, au început să răsară tinere flori înmiresmate, din care câteva sunt prezentate în această carte.

5. Greci și ruși

În paralel cu sosirea unor tineri monahi greci în Sfântul Munte, din 1835, au început să vină continuu mai mulți monahi slavi, în special ruși.

Din 1808, măsurile țarului Alexandru al II-lea referitoare la mănăstiri provocaseră întoarcerea monahilor – care în vremea reformelor Ecaterinei a II-a se refugiaseră în Țările Române – și repopularea, precum și întemeierea multor mănăstiri. Monahii din România, cărțile Cuviosului Paisie și în special *Filocalia* slavonă

(1794), precum și povestirile celor ce vizitaseră Sfântul Munte au avut o profundă influență asupra monahismului rus. Modul de viață aghiorit și, îndeosebi, isihasmul lui Paisie aplicat în chinovii, se înfățișau acum mai mult decât oricând ca prototip al adevăratei predanii ortodoxe, și mii de ruși evlavioși nutreau visul de a vizita Athosul și de a deveni monahi. Îndată după plecarea turcilor au început să vină, stabilindu-se unii în Kapsala sau la alte chilii, iar alții străduindu-se să creze „frății de obște” în Schitul Sfântului Proroc Ilie și în Mănăstirea Sfântului Pantelimon.

Aproximativ până în 1870, grecii și rușii au trăit împreună armonios, fără probleme deosebite, atât în Mănăstirea Sfântului Pantelimon, unde se slujea în ambele limbi și era socotită cea mai bună obște – adevărat Rai pământesc –, cât și în alte locuri ale Sfântului Munte. Părinții duhovnici ai ambelor nații răspândeau lumină între toți aghioriții și simțeau Sfântul Munte ca patria lor comună. Însă, odată cu izbucnirea războiului din Crimeea (1854), numărul rușilor veniți la Athos a devenit din ce în ce mai mare. Situația era întreținută și de guvernarea țaristă, care viză Muntele cu intenții expansioniste. Simțământul naționalist al rușilor devenea și mai accentuat, susținut de ideea că Dumnezeu îi chemase la o apostolie mesianică. Această mulțime de monahi ruși – care în 1880 ajungea la 1000, iar în 1910 la 3500 – căutând locuri potrivite de ședere, au provocat începutul unui accentuat conflict pentru dobândirea chiliilor care, în scurt timp, au fost transformate în schituri chinoviale, având construcții mărețe și impunătoare. Semeția și expansionismul rușilor a generat fricțiuni interminabile, cu influențe nefaste asupra vieții duhovnicești din Sfântul Munte.

Dincolo de aceste situații triste, cei mai mulți monahi – greci, ruși, sârbi, ivireni, români și bulgari – erau oameni evlavioși și pașnici, care urmăreau numai să se supună unui călăuzitor duhovnicesc încercat pentru a-și trece în liniște viața lor. Chiar și în timpul acestui amar antagonism naționalist, Părinți purtători de Dumnezeu – precum Ilarion Georgianul, Arsenie sau Hagi Gheorghe – aveau între ucenicii lor monahi de diferite naționalități care trăiau împreună pașnic. Istoria vremurilor de criză acoperă cu vâlul ei o mare parte a realității, dar viețile athoniților mărturisesc că în vremea ocupației turcești sau a antagonismului naționalist Sfântul Munte n-a încetat să fie loc al depășirii neputințelor omenești, loc prin excelență al rugăciunii minții și al viețuirii ascetice.

6. Urmași ai Părinților

Pe toată durata veacului al XIX-lea, pustia a înflorit Părinți cu isprăvi asemănătoare celor ale marilor cuvioși aghioriți – Petru și Atanasie, Nil Izvorătorul de mir, Maxim Kavsokalyvitul, Acachie și Nifon – mai mult, Părinții cei noi au trăit

în aceleași locuri ca aceștia. Bătrânul Neofit Karamanlis și Hagi Gheorghe au trăit aproape de peștera Sfântului Nifon, Bătrânul Grigorie în peștera Sfântului Atanasie, unii la peștera Cuviosului Nil, alții la cea a Sfântului Petru Athonitul. Alții, de asemenea, au trăit sub cerul liber, precum Cuviosul Maxim Kavsokalyvitul, fără chilie, arzându-și colibele și îmbrăcați numai cu o rasă veche pe care o foloseau și ca adăpost.

Sederea lor în aceste locuri sfințite ale marilor cuvioși a creat o identitate de duh cu Părinții cei de demult și i-a îndemnat spre lupte asemănătoare ale vieții ascetice și desăvârșite. Bătrânul Hariton se ruga toată noaptea în picioare, precum Marele Arsenie și mulți Părinți aghioriți. Bătrânul Ilarion a rămas 40 de zile cu mâinile ridicate în poziție de răstignit, fără să mănânce și să bea nimic. Hagi Gheorghe a stat în picioare, la rugăciune, 60 de zile. Alții, precum Bătrânul Gavriil, Bătrânul Pahomie și Bătrânul Ioachim, cărau pietre toată noaptea pentru a-și birui somnul și a-și trudi trupul, după exemplul cuvioșilor Părinți ai Egiptului, Pahomie și Palamon. Altul construia un zid noaptea, pe care apoi îl dăra, pentru a nu fi lipsit de rucodelie și a nu avea împrăștiere la rugăciune. Unii trăiau în peșteri la care se ajungea cu greu și atât de umede, încât nici un vizitator nu putea, fie și numai puțin, să îndure și să rămână. Viețuiau goi, zdrențuroși, cu o singură haină, desculți, spălându-și fața cu sudoare și lacrimi, „lipsiți, strâmtorați, rău primiți. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit în pustii, și în munți, și în peșteri, și în crăpăturile pământului” (Evr. 11, 37-38). Se întorceau de la orice nevoie trecătoare și grijă, pentru a fi neîmprăștiați, singuri înaintea Nevăzutului Dumnezeu.

Cum să nu fie mișcat Dumnezeu de astfel de mucenicești nevoițe? Cum să nu răspundă neîncetărilor lor rugăciuni? Cum să nu-Și reverse asupra lor darurile Sfântului Duh? Și, într-adevăr, câtă vreme rugăciunea lucra în ei după măsura osteneții trupesti, cunoșteau deja de aici desfătărilor Raiului, răpiți în extaze și contemplări ale slavei lui Dumnezeu. Aceste trăiri, desigur, ca încercați asceți, se străduiau să le țină în taină; câteodată însă le arătau, împinși fiind de multa dragoste pentru aproapele lor. Învățăturile lor de oameni purtători de Dumnezeu, precum și descoperirile și înainte-vederile – toate – mărturisesc prezența Sfântului Duh asupra acestor Părinți care, cu viața lor, au scris un nou *Pateric*.

Teodoret al Cirului, în *Istoria bisericească*¹, după o impresionantă descriere a isprăvilor Părinților din Siria veacului al V-lea, explică în concluzie că ceea ce i-a făcut pe asceți să suporte de bunăvoie astfel de chinuri nu era ura față de trup și viață, ci „prisosul vieții” care izvorăște din dragostea lui Hristos, când acesta lucrează și arde în inimă. Bătrânul Avramie, referindu-se la învățătura Sfinților Părinți, zicea: „Nu există nimic mai dulce decât a pătimi pentru Hristos. Această dulceață a pă-

¹ Traducerea fidelă a titlului grecesc *Φιλόθεος ιστορία* ar fi *Istoria iubitoare de Dumnezeu*. Titlul consacrat, *Istoria bisericească*, este tributar filonului latin – *Historia religiosa*. (n. trad.)

timirii dăruia mucenicilor puterea de a răbda până la sfârșit... Vin asupra noastră boală, necaz, întristare sau ispită? Toate le răbdăm pentru dragostea Domnului, deoarece ne întărește nădejdea în El.” Aceasta este cheia înțelegerii acestor asceți aghiorți, dar și a tuturor iubitorilor de Dumnezeu care sunt cuprinși de „nebulia Crucii”.

7. Lanțul de aur

Sfinții asceți ai veacului al XIX-lea au continuat tradiția de mai bine de un mileniu a acestui loc cu nume sfânt, adăugându-se lanțului de aur al cuvioșilor Părinți, dar au creat și familii și înrudiri duhovnicești care au preluat moștenirea predaniei ascetice și, prin truda lor, au păzit-o și au înmulțit-o. Menționăm pe Părintele Neofit Karamanlis (1776-1860) – fiu duhovnicesc al lui Afxentie –, Stareț al multor asceți, printre care și marele Hagi Gheorghe (1809-1886), care a primit tipicul postului neîncetat și, cu toată asprimea vieții sale, a dobândit mulți ucenici. Dintre aceștia, cam 100 au murit curând din cauza nevoinței, dar alții s-au împrăștiat în tot Muntele, cu faima supranumelui de Hagighiorți. Unul dintre nepoții săi duhovnicești a fost și Părintele Ignatie duhovnicul² († 1927).

Marele între asceți Ilarion Georgianul (1776-1864) a fost ucenic al duhovnicului Benedict († 1862) și a călăuzit o adevărată pleiadă de monahi în viața duhovnicească, fie ca Stareț, fie ca povățuitor. I-a învățat, spre exemplu, rugăciunea minții pe Părinții Dositei și Teodosie, precum și pe Părintele Leontie, care a predat-o Cuviosului Antipa Românul, ce și-a sfârșit viața în îndepărtata Mănăstire Valaam. Părintele Ilarion a fost Starețul duhovnicului Sava³.

Părintele Neofit († 1872), care a fost o vreme egumen al Mănăstirii Grigoriu, a predat egumenia ucenicului său Daniil care, mai târziu, s-a retras și a mers la Kathonakia, unde a dezvoltat legături duhovnicești cu Părintele Ilarion Georgianul; a fost chiar și Părinte duhovnicesc al faimosului ascet și învățător al rugăciunii minții, Starețul Calinic⁴ († 1930), a cărui influență rămâne simțită până astăzi.

Bătrânul Pahomie Sârbul († 1870), deși trăia fără nici o legătură, având tot Muntele ca locuință, îi învăța și pe alții meșteșugul ascetic, precum pe Ioan de la Kerasia sau pe Starețul Varnava († 1905), care era ucenic al Starețului Natanail († 1864).

De la străbunici până la nepoți, toți constituie o familie duhovnicească unde toate sunt de obște – cugetul, izbânzile, harismele.

Mulți Stareți athoniți contemporani au legături duhovnicești directe sau indirecte cu asceții generației trecute. Peșterile și chiliile care spânzură în locuri pră-

² *Părinți duhovnicești de la Sfântul Munte Athos*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, vol. 2.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, vol. 1.

păstioase rămân martori tăcuți și chemări intense la evanghelicul îndemn: „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același” (*Evr.* 13, 8). N-a încetat niciodată, nici nu încetează să se transmită viața de obște în Sfântul Munte, din neam în neam; Marele Arhiepiscop seamănă același prinos de viață în inimile iubitorilor de Dumnezeu, pentru a transforma căzuta fire omenească în purtătoare de Dumnezeu.

Încă și astăzi, tinerii epocii tehnologiei, care cu râvnă dumnezeiască sosesc în Sfântul Munte căutând o altă viațuire, au aceeași sete pentru viața duhovnicească înaintași. Cei mai mulți preferă să trăiască în chinovii sau în mici comunități, care oferă condiții mai potrivite pentru formarea duhovnicească.

8. Ediția prezentă

Viețuirea, cea asemenea cu a îngerilor, a sfinților asceți ai veacului trecut a scăpat de uitarea oamenilor mulțumită evlaviei către Părinții asceți a monahilor ruși Partenie, Pantelimon și Denasie, care ca pelerini au avut binecuvântarea de a cunoaște pe mulți dintre aceștia și, înzestrați cu maturitate duhovnicească, au transcris cu atenție și discernământ isprăvile și învățătura lor cea plină de înțelepciune și putere.

Aceste vieți, care s-au publicat către sfârșitul secolului al XIX-lea în Rusia, ne-ar fi rămas necunoscute, fără osteneala cea iubitoare de cuvioși Părinți a fericitului Ieromonah Antonie († 1993), care a trăit ani de zile la Karoulia, în locurile sfințite de atâția asceți cu viață aspră; ultimii săi ani i-a trăit la Chilia Sfântului Nicolae din Kareia, ținând de Simonopetra.

După ce a fost editată în limbile rusă, sârbă și greacă, prezenta lucrare vede acum lumina tiparului și în limba română, mulțumită deosebitei deschideri a Cuvioasei Maici Nikodimi, egumena Mănăstirii Bunei Vestiri a Maicii Domnului, Ormylia, care cu dragoste a acordat permisiunea traducerii și tipăririi acestei cărți în limba română.

NOTA AUTORULUI

Viețile asceților aghiorți, ale monahilor veacului trecut – secolul al XIX-lea –, descrise în această carte, au fost cunoscute de noi din trei surse livrești:

1. *Povestire a călătoriilor și a drumurilor din Rusia, Moldova, Turcia și Locurile Sfinte, a monahului Partenie* (Moscova, 1855). Acest monah, Partenie, a fost tuns călugăr în Mănăstirea Marelui Mucenic Pantelimon, Russikon, în Sfântul Munte. Mai târziu a devenit egumenul Mănăstirii Guslik, din eparhia Moscovei, și a adormit în Schitul Ghetsimani, lângă Lavra Sfintei Treimi a Sfântului Serghie, în anul 1878.

2. *Însemnări ale monahului Pantelimon*, care a fost tuns în aceeași Mănăstire Russikon și a adormit ca egumen al Mănăstirii Troice-Kirenski, din eparhia Irkuțk, în anul 1888.

3. *Însemnări ale monahului Denasie*, care a trăit la Russikon, unde a și adormit în anul 1928.

Însemnările ultimilor doi culegători ai roadelor duhovnicești ale grădinii pustului s-au tipărit parțial în paginile periodicului Mănăstirii Russikon, *Dusepoljezni Sobodjednik*, din 1889-1911, restul rămânând în manuscrise. Ținând seama că toate aceste lucrări sunt inaccesibile pentru cei mai mulți doritori ai nectarului florilor din pustia aghioritică, am ajuns la gândul de a strânge toate aceste mărturii și de a le oferi spre folosul general și spre zidire, amintindu-mi cuvintele Sfântului Vasilie, Arhiepiscopul Cezareii Capadociei:

„Fă-te slujitor al dreptilor, iar faptele și viața lor scrie-le în inima ta!”

Ieromonah Antonie

DUHOVNICUL GRIGORIE

Părintele Grigorie Duhovnicul a viețuit în Chilia Sfinților Împărați Constantin și Elena, aproape de Mănăstirea Pantocrator. De origine grec, din Capadocia, a fost un mare postitor. Mânca doar de două ori pe săptămână, iar în perioada posturilor, numai o dată. Tânăr fiind, în vârstă de 18 ani, a părăsit lumea, părinții, averea și a venit în Sfântul Munte.

Timp de 40 de ani a trăit ca ucenic alături de un oarecare Stareț pe care îl avea întru toate ca exemplu al vieții ascetice. Acesta l-a tuns călugăr și i-a dat binecuvântarea să primească preoția și să devină duhovnic. În anul 1840 Starețul său s-a mutat la Domnul, lăsându-l moștenitor al bogăției sale duhovnicești și, atât cât era, al celei materiale a chiliei lui. De asemenea, i-a lăsat în grijă și obștea formată din doi ucenici. La puțin timp după ce și-a îngropat Starețul, Părintele Grigorie i-a chemat pe cei doi ucenici și le-a spus:

– Copiii mei, nu pot să vă fiu Stareț și învățător! Deși am trăit 40 de ani în ascultare, supunându-mă după rânduiala viețuirii călugărești, am încă multe lipsuri și nu sunt în stare să trăiesc după voia mea. Mă voi închinovia în obștea Mănăstirii Sfântului Pantelimon, învățând acolo desăvârșita călugărie, smerenia și răbdarea. Voi, dacă vreți, rămâneți în această chilie sau mergeți în vreo mănăstire.

Ucenicii, mahniiți de asemenea cuvinte auzite de la Starețul lor, l-au rugat mult să rămână alături de ei. Același lucru l-a făcut și întreaga obște a Mănăstirii Pantocrator, precum și Părinții de la chiliile învecinate. Părintele Grigorie însă le-a răspuns:

– Părinților și fraților! Nu-mi este ușor să vă fiu păstor și duhovnic, de vreme ce și eu am încă multe de învățat. Merg să mă încerc în viața de obște și să învăț adevărata călugărie. Deseori l-am auzit pe Starețul meu zicând că pustia numai adoarme patimile, pe când viața de obște le dezrădăcinează și le omoară. Iar eu, deși am trăit 40 de ani în pustie împreună cu Starețul meu, continui să mă tem. Acum, că el a adormit, sunt stăpânit de teamă – nu cumva să se trezească înăuntrul meu „fiarele” și să mă piardă. Pentru aceasta nu rămân cu voi, ci merg să-mi omor patimile.

Astfel, în anul 1840, Părintele Grigorie a mers la Russikon, Mănăstirea Sfântului Pantelimon.

„S-a întâmplat să fie chiar în perioada în care am vizitat și noi mănăstirea”, scrie monahul Partenie. „Dumnezeu m-a învrednicit să trăiesc lângă Părintele Grigorie

și să fiu împreună cu el la ascultare. Deși era duhovnic, la orice muncă mergea întâiul și, smerindu-se, se supunea tuturor. Avea o inimă atât de curată și darul străvederii, încât vedea și gândurile cele mai ascunse. Aceasta, eu păcătosul, am trăit-o eu însumi. Într-una din zile toată obștea aduna măslina, iar împreună cu noi era și duhovnicul Grigorie. Pe mine mă chinuiau niște gânduri. Părintele s-a apropiat, m-a lovit cu palma în spate și mi-a spus în grecește:

– Părinte, de ce primești asemenea gânduri? Sunt de la diavolul. Respinge-le cât mai departe de tine!

Când am auzit asta, m-am speriat. I-am făcut plecăciune până la pământ, implorându-l și cerându-i sfintele sale binecuvântări și rugăciuni. După aceea, am simțit atâta dulceață în inima mea, încât cu nici un chip nu-mi puteam stăpâni lacrimile. Am mulțumit îndată Domnului Iisus Hristos și Maicii Sale că m-am învrednicit a trăi în obște și a lucra împreună cu așa mari Stareți.

Curând însă pentru Părintele Grigorie s-au ivit greutăți în obște. Una dintre ele era aceea că, în timp ce el dorea să postească și să ajuneze, egumenul îi cerea să fie prezent totdeauna la masa de obște, pentru ca frații să se folosească de prezența sa, iar el, cu smerenie, se supunea. De asemenea, l-a rânduit să fie duhovnic al întregii frățimi, împreună cu care a trăit astfel timp de doi ani.

Părinții de la Mănăstirea Pantocrator nu încetau însă să vină și să-l roage cu lacrimi să se întoarcă, deoarece cu nici un chip nu puteau să găsească alt duhovnic. Astfel, chiar bătrânii și însuși egumenul de la Russikon au început să-l sfătuiască să se întoarcă la chilia sa. În cele din urmă, Părintele Grigorie a plecat la chilia sa, făcând mare bucurie tuturor frățiilor din Mănăstirea Pantocrator și din Schitul Kareia.”

În aceeași perioadă, la Russikon trăia și schimnicul grec Martinian, care, prin ascultare desăvârșită și tăierea vocii, ajunsese a fi nevinovat ca un copil. Avea atâta dragoste către toți, încât și-ar fi dat și sufletul pentru ceilalți, purtând el însuși neputințele tuturor. A primit de la Dumnezeu un asemenea har și curăție a inimii, încât distingea și cele mai intime gânduri ale celorlalți. „Nu cunoștea limba rusă, dar pe noi, ruși”, scrie monahul Partenie, „deseori ne mustra aspru și ne dădea sfaturi de suflet mântuitoare.” Câteodată vorbea rusește așa cum nici chiar un rus n-ar fi putut vorbi, dar după aceea nimic din toate acestea nu-și mai amintea, provocând astfel mare uimire.